

Recente ontwikkelingen in de kredietvoorwaarden van banken

Een van de informatiebronnen voor de ECB bij het voeren van het monetaire beleid is de Bank Lending Survey, een kwalitatieve kwartaalenquête naar het kredietbeleid van Europese banken. In Nederland enquêteert DNB bij een aantal banken naar aanpassingen van rente, looptijd, onderpandseisen, kredietlijnen en andere criteria bij het goedkeuren van kredietaanvragen van bedrijven en huishoudens. Banken worden ook gevraagd waarom ze kredietvoorwaarden wijzigen. De enquêteuitkomsten sinds begin 2007, waar dit artikel voornamelijk over gaat, wijzen op een verscherping van kredietvoorwaarden, vooral voor grote ondernemingen en grote kredieten. Sinds begin 2009 neemt het aantal banken dat verscherpt af. Voor hypothecaire kredieten houdt de verscherping nog aan, maar voor het derde kwartaal van 2009 verwachten minder banken dan voorheen hun criteria voor hypotheek te verscherpen.

Inleiding - De enquête

De in 2003 door het Europees stelsel van centrale banken ontwikkelde Bank Lending Survey is opgezet om een beter inzicht te krijgen in de doorwerking van het monetaire beleid. Ruim de helft van de vragen gaat over het kredietaanbod, de meeste andere over de kredietvraag (zie voor details uit de enquête het schema bij dit artikel¹). De vragen betreffen de wijzigingen in de meest recente drie maanden (ten opzichte van het kwartaal daarvoor). Tevens wordt aan banken gevraagd om drie maanden vooruit te kijken, zowel voor het kredietbeleid als de kredietvraag. Onderscheiden worden leningen aan kleine en grote bedrijven (jaaromzet groter dan EUR 50 miljoen), kortlopende en langlopende leningen en – voor huishoudens - hypothecair krediet voor de aankoop van een huis enerzijds en consumptief en overig krediet anderzijds. De vragenlijst gebruikt een schaal met vijf mogelijke antwoorden, die voor bijvoorbeeld goedkeuringscriteria voor leningen variëren van ‘aanzienlijk verscherpt’ tot ‘aanzienlijk versoepeld’ (met daartussen ‘enigszins verscherpt’, ‘niet wezenlijk veranderd’, en ‘enigszins versoepeld’).² De antwoorden worden gecombineerd tot één netto percentage, het verschil van de percentages verscherpende en versoepelende banken (banken met ongewijzigd beleid blijven buiten beschouwing). Als bijvoorbeeld 40% van de banken verscherpt en 10% versoepelt, heeft netto 30% van het bankwezen verscherpt (de antwoorden ‘enigszins’ en ‘aanzienlijk’ verscherpt of versoepelt wegen hierbij even zwaar).

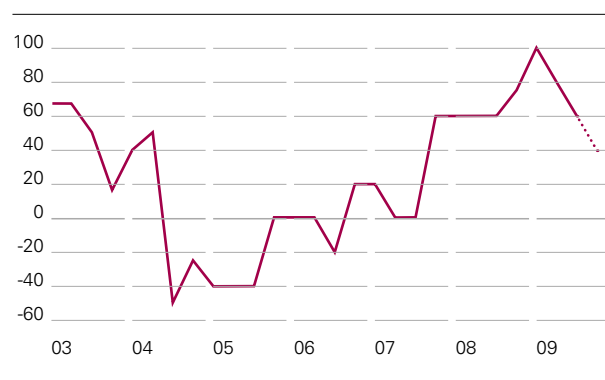
Aan de enquête neemt een (nationaal bepaalde) steekproef van thans 118 banken deel uit de 16 eurolanden. Die dekken circa 50% van de totale bancaire kredietverlening aan gezinnen en bedrijven in het eurogebied. Zes banken gevestigd in Nederland nemen deel (drie grote, drie niet-grote), samen goed voor een dekking van ongeveer 75% van de totale kredietverlening aan bedrijven en huishoudens die zich in Nederland en in het overig eurogebied bevinden. Banken beantwoorden de enquêtevragen voor tegenpartijen in het eurogebied, die in de praktijk zich voornamelijk in Nederland bevinden. Nationale uitkomsten worden, na weging met de krediet aandelen van elk land in de totale kredietverlening van het eurogebied, opgeteld tot een totaalcijfer voor het eurogebied. Op nationaal niveau wordt geen weging toegepast, zodat alle banken even zwaar meetellen.³

Kredietbeleid van banken in Nederland

Bedrijfskredieten

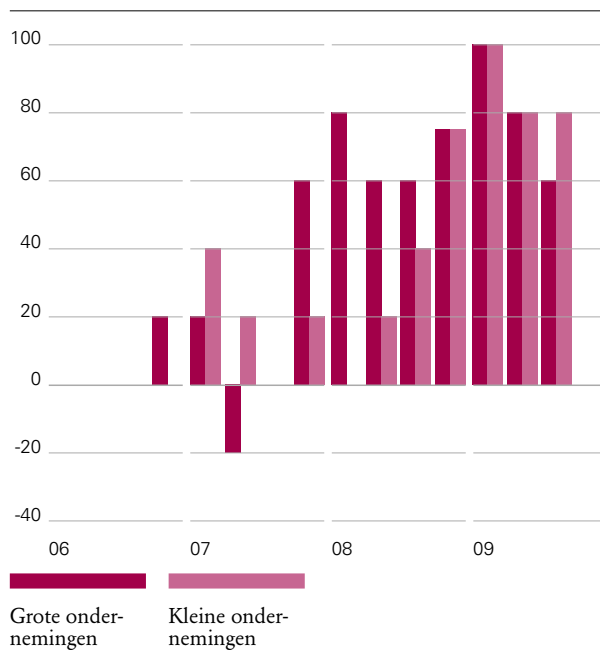
De geënquêteerde banken in Nederland (hierna: banken) hebben hun criteria voor de goedkeuring van nieuwe bedrijfsleningen of nieuwe kredietlijnen in het najaar van 2007 verscherpt. Voor het derde kwartaal van 2007 gaf (netto) 60% van de banken dit aan (grafiek 1). In die periode nam ook de onrust op de financiële markten toe door de verslechterende situatie rond de

Grafiek 1 Netto % banken in NL dat acceptatiecriteria voor ondernemingen in NL en eurogebied verscherpt, t.o.v. een kwartaal eerder (2009-III is verwachting)

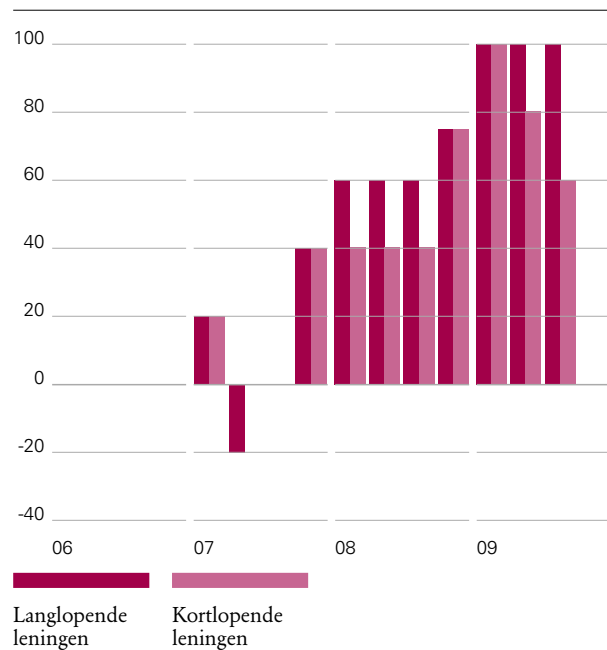
Toelichting: Netto percentage is het saldo van het aantal banken dat aangeeft te verscherpen minus het aantal banken dat versoepelt. Banken die geen wijziging hebben doorgevoerd blijven buiten beschouwing. +100 = alle banken verscherpen.

Grafiek 2 Verscherping criteria voor grote en kleine ondernemingen

Toelichting: +100 = alle banken in Nederland verscherpen.

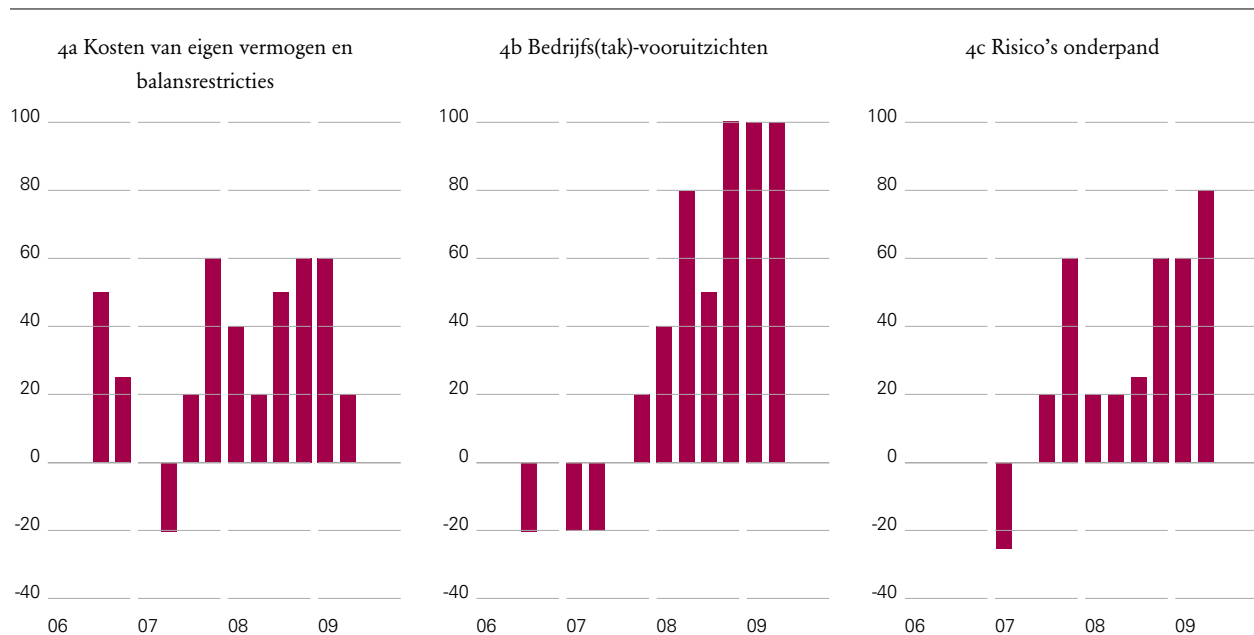
Grafiek 3 Verscherping criteria voor lang- en kortlopende leningen

Toelichting: +100 = alle banken in Nederland verscherpen.

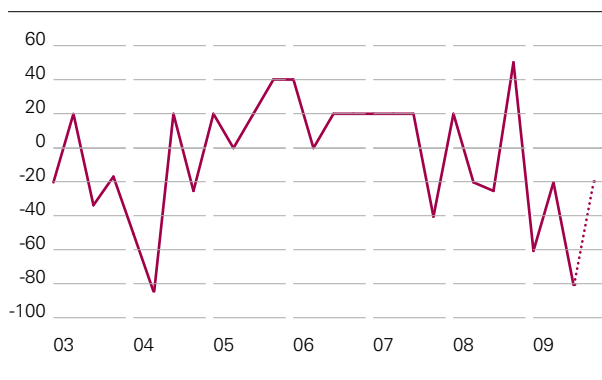
Grafiek 4 Door banken genoemde onderliggende factoren bijdragend aan verscherping criteria voor ondernemingskrediet, t.o.v. een kwartaal eerder

Netto percentage (saldo van) banken

Toelichting: +100 = alle banken verscherpen.

Grafiek 5 Netto % banken in NL dat verandering in vraag naar bedrijfskrediet constateert, t.o.v. een kwartaal eerder (2009-III is verwachting)

Toelichting: Netto percentage is het saldo van het aantal banken dat een toenemende vraag naar krediet meldt minus het aantal banken dat een afnemende vraag rapporteert. Banken die geen wijziging hebben doorgevoerd blijven buiten beschouwing. -100 = alle banken constateren een afnemende vraag naar krediet.

Amerikaanse subprime hypotheek. In de loop van 2008 gingen alle banken tot verscherping over (in het vierde kwartaal van 2008 steeg de indicator tot 100%). In 2009 nam het aantal verscherpende banken weer af, maar van versoepeling was bij nog geen enkele bank sprake. In 2009 werden zowel grote als kleine ondernemingen geconfronteerd met strengere criteria, terwijl dat in 2008 nog vooral de grote waren (grafiek 2).

Tevens werden vanaf halverwege 2007 de voorwaarden door banken aangescherpt voor zowel kortlopende

als langlopende kredieten; voor langlopende leningen werd door meer banken verscherpt (grafiek 3).

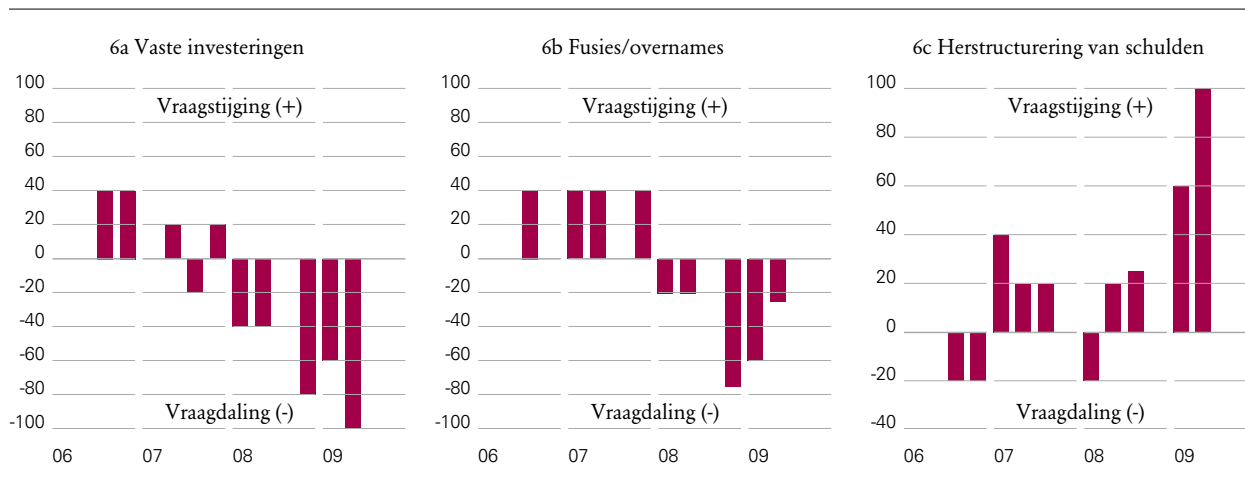
Banken noemden als verklaring voor de aanscherping behalve gestegen vermogenskosten en balansrestricties (grafiek 4a) ook pessimistische verwachtingen ten aanzien van de algemene economische bedrijvigheid en de ongunstige bedrijfs(tak)voorzichten (grafiek 4b). Ook de in de loop van 2008 toenemende herfinancieringsproblemen voor banken op de financiële markten alsmede de stijgende risico's van onderpand op bedrijfskrediet (grafiek 4c) droegen bij aan de aanscherping van de kredietvoorwaarden door banken. Overigens gaven in de meest recente enquête (over het tweede kwartaal van 2009) minder banken dan voorheen aan dat zij hun vermogenskosten en balans als een restrictie voor de kredietverstrekking ervaren.

De verscherping van de criteria kwam blijkens opgaaf van de banken tot uitdrukking in de contractvoorwaarden voor nieuwe leningen. In reactie op de verslechterde economische omstandigheden verhoogden banken de prijs van krediet door verhoging van de risico-opslag. Ook in leenconvenanten, over bijvoorbeeld de maximale verhouding tussen de schuld van een bedrijf en de bruto winst, werd de aanscherping zichtbaar. Bankenscherpten voorts hun beleid aan door de omvang van leningen terug te brengen. Verder stelden banken strengere eisen aan onderpand voor bedrijfskredieten.

In het najaar van 2007 meldden banken in de enquête voor het eerst sinds oktober 2004 een afname van de

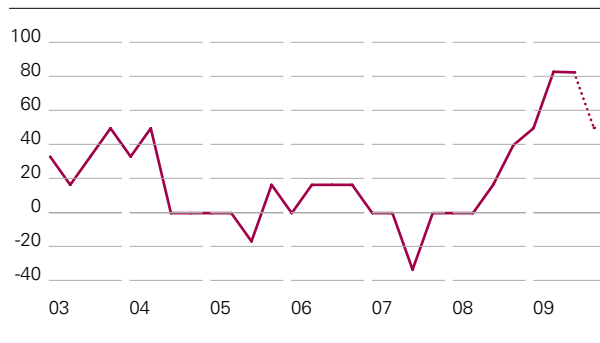
Grafiek 6 Door banken genoemde onderliggende factoren bijdragend aan verandering in vraag naar ondernemingskrediet, t.o.v. een kwartaal eerder

Netto percentage (saldo van) banken

Toelichting: -100 = alle banken zien vraagdaling.

Grafiek 7 Netto % banken in NL dat acceptatiecriteria voor woningfinanciering verscherpt, t.o.v. een kwartaal eerder (2009-III is verwachting)

Toelichting: Netto percentage is het saldo van het aantal banken dat aangeeft te verscherpen minus het aantal banken dat heeft versoepeld. Banken die geen wijziging hebben doorgevoerd blijven buiten beschouwing. +100 = alle banken verscherpen.

vraag naar krediet door bedrijven (grafiek 5). 2008 en 2009 gaven een grillig patroon van vraagstijgingen en -dalingen te zien rond een neerwaartse trend, in lijn met verslechterende economische omstandigheden. Steeds meer banken rapporteerden een afnemende kredietvraag (netto percentage was 80% in het tweede kwartaal van 2009) met als verklaring teruglopende investeringen in vaste activa (grafiek 6a) en een geringe belangstelling voor fusies en overnames in 2009 (grafiek 6b). Banken noemden overigens ook dat er bedrijven waren die van-

wege schulddherstructurering⁴ (grafiek 6c) meer krediet vroegen.

Het percentage Nederlandse banken dat voor het derde kwartaal van 2009 een verdere afname van de kredietvraag voorziet is afgenomen (grafiek 5).

Hypothecair krediet

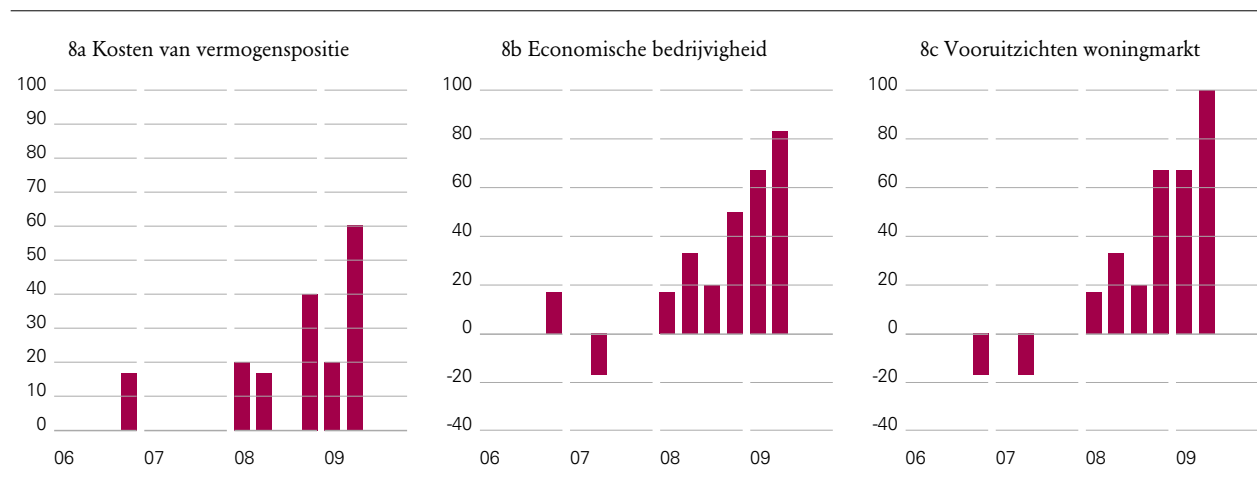
Ongeveer een jaar nadat banken aangaven hun beleid voor ondernemingen te verscherpen, rapporteerden meerdere banken een aanscherping van de eisen voor ook woninghypotheken. Een meerderheid (netto 40%) van de banken meldde in het derde kwartaal van vorig jaar de eisen voor hypotheken te hebben opgeschroefd. In de kwartalen erna sloten meer banken zich hierbij aan (grafiek 7).

Als reden voor de aanscherping noemden banken onder andere gestegen vermogenskosten (grafiek 8a). Voorts zagen banken in de loop van 2008 en vooral 2009 twee grote risico's: de slechter wordende 'algemene economische situatie' (grafiek 8b) en verslechterende vooruitzichten op de woningmarkt (grafiek 8c). Banken verscherpten het hypothekenbeleid door minder te lenen ten opzichte van de taxatiewaardes van onderpanden en door een opslag op de hypotheekrente. Wel is voor het derde kwartaal het percentage Nederlandse banken dat verwacht de acceptatiecriteria verder te verscherpen afgenomen.

Ook huishoudens zelf werden voorzichtiger. Steeds meer banken signaleerden in de loop van 2007 een

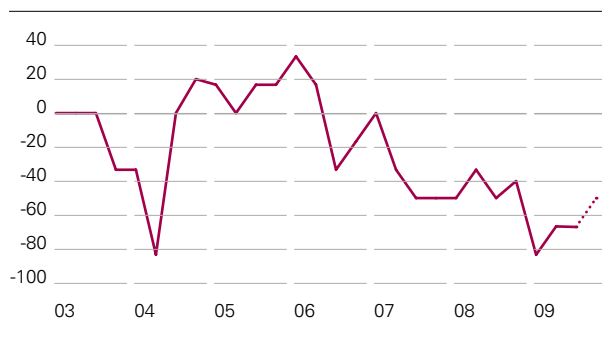
Grafiek 8 Door banken genoemde onderliggende factoren bijdragend aan verscherping criteria voor hypotheken, t.o.v. een kwartaal eerder

Netto percentage (saldo van) banken

Toelichting: +100 = alle banken verscherpen.

Grafiek 9 Netto % banken in NL dat verandering in vraag naar woninghypotheken constateert, t.o.v. een kwartaal eerder (2009-III is verwachting)

Toelichting: Netto percentage is het saldo van het aantal banken dat een toenemende vraag naar krediet meldt minus het aantal banken dat een afnemende vraag rapporteert. Banken die geen wijziging hebben doorgevoerd blijven buiten beschouwing. -100 = alle banken constateren een afnemende vraag naar krediet.

dalende financieringsvraag van huizenkopers (grafiek 9), wat ze vooral toeschreven aan een fors gedaald consumentenvertrouwen en een versterkte spaarneiging in reactie op een door dalende beurskoersen aangetaste vermogenspositie.

Consumptief en overig krediet

Net als voor hypotheken gaf een meerderheid van de banken in Nederland ook voor consumptief krediet en overig krediet (bijvoorbeeld effectenkrediet) aan de criteria vanaf de tweede helft van 2008 te verscherpen (grafiek 10). De meeste banken bleven dit ook in de eerste helft van 2009 rapporteren. Ook dat hield naar de mening van banken verband met vermogenskosten en balansrestricties, lagere economische groei, hogere onderpandrisico's, verslechterende arbeidsmarktvooruitzichten en een afnemende kredietwaardigheid van consumenten. Banken verscherpten hun kredietvoorwaarden door hogere onderpandseisen en een hogere rentemarge.

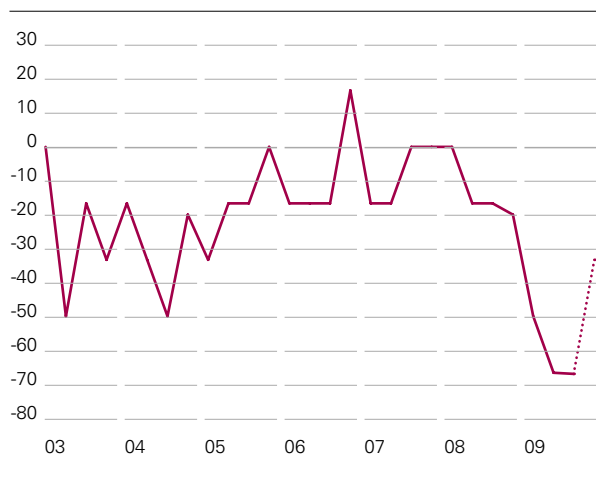
In de loop van 2008 en 2009 constateerden steeds meer banken ook een daling van de vraag naar consumptief en overig krediet (grafiek 11), vooral door een dalend consumentenvertrouwen en de forse krimp in de aankopen van duurzame consumptiegoederen. Daarnaast constateerden banken dat de besparingen juist toenamen.

Grafiek 10 Netto % banken in NL dat acceptatiecriteria voor consumptief en overig krediet verscherpt, t.o.v. een kwartaal eerder (2009-III is verwachting)

Toelichting: Netto percentage is het saldo van het aantal banken dat aangeeft te verscherpen minus het aantal banken dat heeft versoepeld. Banken die geen wijziging hebben doorgevoerd blijven buiten beschouwing. +100 = alle banken verscherpen.

Grafiek 11 Netto % banken in NL dat verandering in de vraag naar consumptief en overig krediet constateert, t.o.v. een kwartaal eerder (2009-III is verwachting)

Toelichting: Netto percentage is het saldo van het aantal banken dat een toenemende vraag naar krediet meldt minus het aantal banken dat een afnemende vraag rapporteert. Banken die geen wijziging hebben doorgevoerd blijven buiten beschouwing. -100 = alle banken constateren een afnemende vraag naar krediet.

Afsluitende opmerkingen

De Bank Lending Survey geeft aan dat banken in Nederland vanaf halverwege 2007 hun kredietbeleid ten aanzien van ondernemingen, en later ook voor huishoudens, hebben verscherpt. Ook geven de meeste banken aan als gevolg van de wereldwijde recessie geconfronteerd te zijn met een afname van de kredietvraag. Maar voor het derde kwartaal verwachten minder banken dan voorheen een afname van de kredietvraag door ondernemingen.

1 In het DNB Statistisch Bulletin van juni 2003 en januari 2004 zijn vorige artikelen over de BLS opgenomen.

2 Bij de enquêteonderdelen over de kredietvraag worden 'verscherpt' en 'versoepeld' vervangen door 'afgenomen' en 'toegenomen'.

3 Naast de landen van het eurogebied wordt ook in de Verenigde Staten en in Japan een soortgelijke enquête afgenomen. Door de soms sterk uiteenlopende structuur van het nationale bankwezen binnen elk land zijn de resultaten van landen onderling niet te vergelijken.

4 Schuldherstructurering betreft onder meer het omzetten van korte schulden in langlopende schulden, aandelen en converteerbare obligaties.